

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه علم و فرهنگ

دانشکده هنر و معماری

پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر

تحلیل نشانه‌شناسانه آثار گرافیتی ایران

با نگاهی به دهه اخیر

نگارش

سیده نساء جمالی

استاد راهنما

دکتر مسعود کوثری

بهمن‌ماه ۱۳۹۲

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه علم و فرهنگ

دانشکده هنر و معماری

پایان نامه کارشناسی ارشد پژوهش هنر

تحلیل نشانه‌شناسانه آثار گرافیتی ایران

با نگاهی به دهه اخیر

نگارش

سیده نساء جمالی

استاد راهنما

دکتر مسعود کوثری

استاد مشاور

دکتر عباس نامجو

بهمن‌ماه ۱۳۹۲

تقدیم به

عزیزانی که گردآوری این مجموعه را

برایم میسر ساختند.

چکیده

هنر گرافیتی در کشورها و ملل گوناگون، در گذر زمان، انواع و دلایل وجودی و استفاده‌های مختلفی یافته و راه‌های بسیاری پیموده است. کسانی که اثر گرافیتی (نوشتاری یا نمایشی) از خود به جا می‌گذارند برای کار خود دلایل متفاوتی دارند و یکی از مهم‌ترین این اهداف بیان تأثیری است که زندگی شهری و اجتماعی در آنان به وجود آورده است. از آن جا که اعتراض ابتدا در خود آثار گرافیتی و ساختار آن‌ها اتفاق می‌افتد و سپس به بیننده منتقل می‌شود، تأثیر آثار نه در آنچه که در ظاهر نشان می‌دهند، بلکه در آن چیزی است که نشان نمی‌دهند و دیده نمی‌شود. یعنی درست همان تفکر ذهنی هنرمند که در نمادها جلوه‌گر می‌شود. براین اساس، پژوهش حاضر درصدد برآمد تا با مطالعه و بررسی نشانه‌شناسانه آثار گرافیتی، به بخشی از خلأ شناخت مفاهیم و نشانه‌های این آثار پاسخ گوید. از این رو، آثار گرافیتی ایران در دهه گذشته مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

چهارچوب نظری این پژوهش برای فهم دقیق‌تر آثار، بر مبنای نظریات *تئو ون لیوون* شکل گرفته است که از بنیان‌گذاران روش نشانه‌شناسی اجتماعی است. این روش، با بازاندیشی در آراء *سوسور*، رابطه میان دال و مدلول را رابطه‌ای برانگیخته می‌داند و بر فرهنگ به عنوان عامل اصلی تولید معنا تأکید دارد. گردآوری اطلاعات و آثار به شیوه اسنادی و مطالعات میدانی صورت گرفته است و جامعه‌آماری با روش نمونه‌گیری غیراحتمالی و از نوع قضاوتی و به صورت هدفمند و عمدی انتخاب شده است. برای این منظور، با مطالعه در تعداد قابل توجهی از آثار گرافیتی ایران، چند مضمون و رویکرد عمده استخراج شد تا آثار به گروه‌های موضوعی دسته‌بندی شوند، سپس با توجه به متغیرهای *ون لیوون* به تحلیل و بررسی آثار انجامید.

کلید واژه: گرافیتی، نقاشی دیواری، نشانه‌شناسی اجتماعی، *ون لیوون*، بازنمایی

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱- فصل اول - کلیات تحقیق	۴
۱-۱- بیان مسئله	۵
۲-۱- اهداف و ضرورت‌ها	۷
۳-۱- سؤالات تحقیق	۸
۴-۱- فرضیات تحقیق	۸
۵-۱- پیشینه تحقیق	۹
۶-۱- روش‌شناسی	۱۲
۷-۱- یافته‌های تحقیق	۱۳
۲- فصل دوم - زمینه‌ها و مفاهیم نظری بحث	۱۳
۱-۲- گرافیتی	۱۴
۲-۲- پیشینه نقاشی دیواری	۱۷
۳-۲- گرافیتی در دنیای مدرن	۲۲
۴-۲- دیوارنگاران یا نقاشان گرافیتی	۲۵
۵-۲- سبک‌ها و اصطلاحات گرافیتی	۲۹
۶-۲- موقعیت قانونی برای گرافیتی	۳۲
۷-۲- هنر زیرزمینی (آندرگراند)	۳۴
۸-۲- بازار هنر خیابانی و کاربرهای آن	۳۵
۹-۲- گرافیتی و رسانه‌ها	۳۶
۱۰-۲- گرافیتی به عنوان هدف آموزشی	۳۶
۱۱-۲- گرافیتی و خاورمیانه	۳۷
۱۲-۲- گرافیتی در ایران	۴۲
۳- فصل سوم - مبانی و چارچوب نظری بحث	۴۷
۱-۳- نشانه‌شناسی	۴۸
۲-۳- نشانه‌شناسی اجتماعی	۵۰
۳-۳- قاعده در نشانه‌شناسی اجتماعی	۵۹

۶۱	۴-۳- دلالت و تداعی
۶۴	۵-۳- روش یا فرا روش
۶۷	۶-۳- انواع نشانه
۶۹	3-7- معنی شناسی
۷۲	۸-۳- تحلیل گفتمان
۷۵	۹-۳- چارچوب نظری بحث
۷۶	۱-۹-۳- فرآیند بازنمایی
۷۹	۲-۹-۳- ابزار و ادوات
۷۹	۳-۹-۳- ظاهر کنش گر
۷۹	۴-۹-۳- ترکیب بندی
۸۱	۵-۹-۳- رابطه بیننده و مشارکت کننده
۸۲	۶-۹-۳- دیگری سازی
۸۴	۷-۹-۳- اعتبار واقعیت
۸۴	۱-۷-۹-۳- مدالیت
۸۶	۲-۷-۹-۳- کدگذاری

۴- فصل چهارم - تحلیل نمونه های گرافیتی ۸۸

۸۹	۱-۴- مقدمه
۹۱	۲-۴- دسته بندی آثار گرافیتی
۹۱	۱-۲-۴- موضوعات اعتراضی
۹۲	۱-۱-۲-۴- فقر
۹۸	۲-۱-۲-۴- کودکان کار
۱۰۶	۳-۱-۲-۴- خشونت علیه کودکان
۱۰۹	۴-۱-۲-۴- ممنوعیت گرافیتی
۱۱۱	۵-۱-۲-۴- جنگ و خشونت
۱۱۹	۲-۲-۴- موضوعات آرمانی
۱۱۹	۱-۲-۲-۴- ملی و میهنی
۱۲۱	۲-۲-۲-۴- زندگی و محیط زیست
۱۲۶	۳-۲-۲-۴- اعتقادی

۱۲۹عشق و امید. ۴-۲-۲-۴
۱۳۱موضوعات هشدارى. ۳-۲-۴
۱۳۱انسانیت. ۱-۳-۲-۴
۱۳۶منابع و انرژی. ۲-۳-۲-۴
۱۴۰کودکان. ۳-۳-۲-۴
۱۴۴آزادی. ۴-۳-۲-۴
۱۴۷موضوعات زیبایی شناسانه. ۴-۲-۴
۱۴۹ فصل پنجم - یافته‌ها و نتایج
۱۵۹ فهرست منابع

فهرست تصاویر

عنوان	صفحه
تصویر ۱-۴- اثر Nafir، تهران، ولیعصر، ۹۱/۸/۱۴	۹۲
تصویر ۲-۴- اثر Ck1، تهران	۹۳
تصویر ۳-۴- اثر Geo، تهران، چهارراه ولیعصر، ۹۲/۱۰	۹۳
تصویر ۴-۴- اثر Mr Killuminati، تهران، ۹۲/۹/۱۵	۹۴
تصویر ۵-۴	۹۴
تصویر ۶-۴- اثر Mr Killuminati، تهران، ۹۲/۱۰/۱۵	۹۵
تصویر ۷-۴- اثر Mr Killuminati، تهران، ۹۲/۹/۲۷	۹۶
تصویر ۸-۴- اثر Ck1، تهران	۹۷
تصویر ۹-۴- اثر Geo، تهران، بلوار کشاورز، ۹۲/۵/۳	۹۷
تصویر ۱۰-۴- اثر Mr Killuminati، تهران، ستارخان ۹۲/۱۰/۲۷	۹۷
تصویر ۱۱-۴- اثر Ck1، تهران	۹۸
تصویر ۱۲-۴- اثر Ck1، تهران	۹۹
تصویر ۱۳-۴- اثر Imaz، تهران، فلسطین	۱۰۱
تصویر ۱۴-۴- اثر Imaz، تهران، ۹۰/۱۰	۱۰۲
تصویر ۱۵-۴- اثر Alone، تهران، نواب	۱۰۳
تصویر ۱۶-۴- اثر Frz، تهران، کریمخان	۱۰۳
تصویر ۱۷-۴- اثر Geo، تهران، ولیعصر، ۹۱/۹/۲۹	۱۰۴
تصویر ۱۸-۴- اثر Icy & Sot، تهران، ونک	۱۰۴
تصویر ۱۹-۴- اثر Icy & Sot، تبریز	۱۰۴
تصویر ۲۰-۴- اثر Icy & Sot، گیلان	۱۰۵
تصویر ۲۱-۴- اثر Icy & Sot، تهران	۱۰۵
تصویر ۲۲-۴- اثر Alone	۱۰۶
تصویر ۲۳-۴- اثر ill، تهران، اکباتان	۱۰۸
تصویر ۲۴-۴- اثر ill، تهران، اکباتان، ۹۱/۱۰/۱۶	۱۰۸
تصویر ۲۵-۴- اثر Alone، تهران نصب هرگونه آگهی در این محل پیگرد قانونی دارد	۱۰۹
تصویر ۲۶-۴- اثر Black Hand، تهران طبق ماده ۹۲ قانون شهرداری‌ها، آگهی‌ها و دیوارنویسی‌های غیرمجاز جرم محسوب می‌شود	۱۱۰
تصویر ۲۷-۴- اثر Black Hand، تهران، مفتح، ۹۱/۲/۱۰ نکته‌های روشنی رو از دیوارهای تاریک بیرون می‌کشم	۱۱۰
تصویر ۲۸-۴- اثر Mr Killuminati، تهران، ۹۲/۹/۱ نصب هرگونه آگهی و دیوارنویسی هیچ‌گونه منع قانونی نداشته و آثار صرفاً از لحاظ محتوایی بررسی می‌شوند	۱۱۰
تصویر ۲۹-۴- اثر Icy & Sot، تهران	۱۱۱
تصویر ۳۰-۴- اثر Mad، تهران، سعادت‌آباد	۱۱۲

- تصویر ۳۱-۴- اثر؟ ۱۱۴
- تصویر ۳۲-۴- اثر؟ ۱۱۵
- تصویر ۳۳-۴- اثر؟ ۱۱۶
- تصویر ۳۴-۴- اثر Mad، تهران، سعادت‌آباد..... ۱۱۶
- تصویر ۳۵-۴- اثر Black Hand، تهران، سیدخندان، ۹۲/۴/۱۳..... ۱۱۷
- تصویر ۳۶-۴- اثر Geo، تهران، ولیعصر، ۹۲/۵/۷..... ۱۱۷
- تصویر ۳۷-۴- اثر Icy & Sot..... ۱۱۷
- تصویر ۳۸-۴- اثر Icy & Sot..... ۱۱۸
- تصویر ۳۹-۴- اثر Imaz..... ۱۱۸
- تصویر ۴۰-۴- اثر؟ ۱۱۸
- تصویر ۴۱-۴- اثر Alone، تهران..... ۱۱۹
- تصویر ۴۲-۴- اثر Nafir، تهران، سعادت‌آباد..... ۱۲۰
- تصویر ۴۳-۴- اثر Nafir، تهران، سعادت‌آباد..... ۱۲۰
- تصویر ۴۴-۴- اثر Ck1، تهران..... ۱۲۰
- تصویر ۴۵-۴- اثر Geo، تهران، ولیعصر، ۹۲/۸..... ۱۲۱
- تصویر ۴۶-۴- اثر Ck1..... ۱۲۲
- تصویر ۴۷-۴- اثر R-ash، ۸۶/۲..... ۱۲۴
- تصویر ۴۸-۴- اثر Life، اراک، جاده شفاء، ۹۱/۶/۱۲..... ۱۲۴
- تصویر ۴۹-۴- اثر Life، بابل، ۹۱/۶/۲۳..... ۱۲۵
- تصویر ۵۰-۴- اثر Life، تهران، ولیعصر، ۹۱/۷/۱۹..... ۱۲۵
- تصویر ۵۱-۴- اثر Life، تهران، جاده کرج، ۹۱/۹/۲۴..... ۱۲۵
- تصویر ۵۲-۴- اثر Black Hand آلم یَعْلَمُ بَأَنَ اللّٰهِ یَرِی - آیا او (انسان) ندانست که خداوند او را می‌بیند؟..... ۱۲۶
- تصویر ۵۳-۴- اثر Mr killuminati، تهران، تجریش، ۹۲/۸/۱۰ If it stop you from getting closer to Allah then it..... ۱۲۶
- تصویر ۵۴-۴- اثر Mr killuminati، تهران، میرداماد، ۹۲/۸/۲۵ Pray is the greatest wireless Network in the..... ۱۲۷
- تصویر ۵۵-۴- اثر Mr killuminati، تهران Allah's Instagram..... ۱۲۷
- تصویر ۵۶-۴- اثر Mr killuminati، تهران، ارسباران، ۹۲/۹/۲۹ امکان بهره‌مندی از وجود حضرت مهدی (عج) در عصر غیبت مانند بهره‌مندی از نور خورشید در پشت ابرهاست. پیامبر گرامی اسلام (ص)..... ۱۲۸
- تصویر ۵۷-۴- اثر Mr killuminati، تهران، مرزداران، ۹۲/۱۰/۲۷ روزانه چند دقیقه صرف ارتباط با دیگران و چند دقیقه صرف ارتباط با خداوند می‌کنیم؟..... ۱۲۸
- تصویر ۵۸-۴- اثر Ck1..... ۱۲۹
- تصویر ۵۹-۴- اثر Ck1..... ۱۳۰
- تصویر ۶۰-۴- اثر Imaz..... ۱۳۱
- تصویر ۶۱-۴- اثر Imaz، تهران، ۹۱/۸..... ۱۳۳
- تصویر ۶۲-۴- اثر Nafir، تهران، شریعتی..... ۱۳۴

۱۳۵	تصویر ۶۳-۴- اثر Nafir، تهران، ولیعصر
۱۳۶	تصویر ۶۴-۴- اثر Black Hand، تهران، ارسباران، ۹۱/۶/۱۸
۱۳۶	تصویر ۶۵-۴- اثر Black Hand، تهران، ارسباران، ۹۱/۸/۹
۱۳۷	تصویر ۶۶-۴- اثر Geo، تهران، قیطریه، ۹۲/۸
۱۳۸	تصویر ۶۷-۴- روزنامه خراسان، ۹۲/۹/۹
۱۳۹	تصویر ۶۸-۴- اثر Geo، تهران، پل مدیریت، ۹۲/۹
۱۴۰	تصویر ۶۹-۴- اثر Geo & Mr Killuminati، تهران، اشرفی اصفهانی، ۹۲/۹
۱۴۲	تصویر ۷۰-۴- اثر Icy & Sot، تبریز، کوه
۱۴۲	تصویر ۷۱-۴- اثر Mad، تهران، اکباتان، ۹۱/۱۰/۱۶
۱۴۳	تصویر ۷۲-۴- اثر Mad، تهران، انقلاب
۱۴۳	تصویر ۷۳-۴- اثر Geo، تهران، ولیعصر، ۹۲/۸/۳
۱۴۴	تصویر ۷۴-۴- اثر Black Hand، تهران، بهار (خانه سینما)، ۹۱/۴/۲
۱۴۵	تصویر ۷۵-۴- اثر Geo، تهران، ایران زمین، ۹۲/۹/۱۵
۱۴۶	تصویر ۷۶-۴- اثر ill، تهران، کارگر شمالی
۱۴۷	تصویر ۷۷-۴- اثر Alone، تهران، شهرک غرب
۱۴۷	تصویر ۷۸-۴- اثر Alone
۱۴۸	تصویر ۷۹-۴- اثر Ck1، (استیکر)
۱۴۸	تصویر ۸۰-۴- اثر Sahand، تهران، اکباتان

مقدمه

آن چه امروز به نام «گرافیتی» (نقاشی‌ها یا نوشته‌های دیواری شهری) می‌شناسیم نه بازگشت دوباره به آغاز نقاشی یا آن سنت که از دستاوردهای بعد از جنگ جهانی دوم است و پذیرفته شدنش به عنوان یک هنر آزاد و رها و شهری-مثل خیلی از رسم‌های دیگر چون فرهنگ راک، پاپ آرت، ترانزیستور، نوار کاست دوربین‌های دستی خانگی و... - بلکه دستاورد دهه شگفت‌انگیز ۱۹۶۰ میلادی است و حاصل جنبش اعتراضی Counter Culture آمریکا و سرایت جنبش به اروپای غربی، موسیقی پاپ، بیتل‌ها و اعتراض‌هاست. گرافیتی روحیه‌ای اعتراضی در خود دارد. در واقع اساساً نوعی اعتراض تصویری و هنجارشکنانه به همه استقرارهاست. به قراردادهای اجتماعی محدودکننده، سلطه‌جویی ابرقدرت‌ها، کشتار مردم به بهانه‌ها، بازگشت به طبیعت و...

این هنر از جمله پدیده‌های هم‌زمان فرهنگی هنری است که نزدیک به یک دهه است که به صورت کمابیش جدی و مستمر در بسیاری از کشورهای خاورمیانه (ایران، ترکیه، افغانستان، لبنان، مصر) دنبال می‌شود. در ایران، آنچه به عنوان هنر شهری و خیابانی مطرح است از دهه ۸۰ خورشیدی رنگ

و بوی جدیدی به خود گرفت که نه تبلیغاتی بود و نه سیاسی و دقیقاً همان هنر شهری و خیابانی بود، که بعد از به شکل‌گیری موسیقی رپ فارسی در ایران به وجود آمد.

نظر به این که علی‌رغم وجود کتاب‌هایی در زمینه گرافیتی، نمی‌توان سندی با موضوع تحلیل آثار این هنر یافت و از آن جا که وجه غایب در هنر گرافیتی ایران، تحلیل و مطالعه پیرامون اهداف، چگونگی پیدایش، مضامین مطروحه، نمادها و نشانه‌ها و... می‌باشد؛ پژوهش پیش‌رو، در تلاش است تا آثار گرافیتی ایران را مورد تحلیل و بررسی قرار دهد و محققان علاقه‌مند به این حوزه را، به پژوهش و مطالعه در این زمینه ترغیب نماید. تا از این طریق، دستمایه‌ای برای فهم آثار اجتماعی و جامعه‌ای باشد که هنرمندان در آن زندگی می‌کنند. از دیگر سو، با نظر به عدم پایداری این آثار، ارائه این پژوهش، آرشیوی از آثار گرافیتی ایران در سال‌های اخیر را در اختیار علاقه‌مندان قرار می‌دهد.

به این منظور آثار گرافیتی ایران در دهه گذشته را مورد پژوهش و تحلیل قرار می‌دهیم و به استخراج نمادها و نشانه‌های این آثار می‌پردازیم. در ابتدا توضیحاتی در زمینه آشنایی با این هنر، پیشینه و چگونگی پیدایش آن مطرح می‌کنیم و در ادامه به صورت خاص، به حضور و نقش تأثیرگذار آن در بخش خاورمیانه و شکل‌گیری انقلاب‌ها در این منطقه در سال‌های اخیر می‌پردازیم. پس از آن به پیدایش و حضور این هنر در ایران پرداخته و روند شکل‌گیری آن را تشریح خواهیم کرد.

در بخش نشانه‌شناسی، روش‌هایی را که از طریق آن‌ها می‌توان معانی تصاویر را در ارتباط با امر فرهنگی و اجتماعی شناسایی کرد، تشریح می‌کنیم و نشانه‌شناسی اجتماعی را به عنوان ابزار اصلی کار خود به قرار می‌دهیم، چرا که علاوه بر توان ادراک منطقی نمادین نشانه‌ها، نقش فرهنگ را نیز برجسته می‌کند. به این منظور، برای دستیابی به نتایجی دقیق و مستحکم، از نظریات تئوریک و لیون که در رابطه با شناخت اجزاء تصویر بیان شده مدد می‌گیریم و با استناد به آن‌ها، آثار را پس از مقوله‌بندی داده‌ها و دسته‌بندی موضوعی، مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهیم.

اهمیت این پژوهش با نگاهی به وجود و حضور دیوارنگاری‌های غیرقانونی شهری یا همان گرافیتی و رشد و تکثیر روزافزون آن در شهرها و مناطق گوناگون مشخص می‌شود. با توجه به این مسئله،

انجام مطالعاتی بر روند شکل‌گیری و گسترش این دست آثار و بار معنایی و نمادینی که به سطح جامعه منتقل می‌کنند، ضروری می‌نماید؛ تا از این طریق بتوان به چگونگی و اصل و ماهیت این جنبش پی برد؛ و از دیگر سو به درک بیشتر این هنر کمک کرد و با شناختی همه‌جانبه و کلی نسبت به هنر گرافیتی، گامی در جهت روشن ساختن افکار عمومی در ارتقای سطح آگاهی و دانش هنری برداشته شود، به امید آنکه افراد جامعه با شناخت بیشتر به دیوارهای شهر بنگرند.

روش تحقیق در این پژوهش به شکل تحلیلی و نشانه‌شناسی انجام می‌گیرد و گردآوری اطلاعات و آثار به شیوه اسنادی و مطالعات میدانی است. قلمرو زمانی و مکانی این پژوهش محدود به آثار موجود در ایران شامل کلیه شهرهایی که هنر گرافیتی در آن‌ها حضور پررنگ و تأثیرگذار داشته - نظیر تهران، تبریز، مشهد- در بازه زمانی دهه معاصر می‌باشد.

محدودیت‌هایی که در این پژوهش مانع حصول نتایج دلخواه‌تر شد، در بخشی عدم وجود امکانات اسنادی و کتابخانه‌ای کافی و معتبر در زمینه گرافیتی بود که به دلیل محدودیت زمانی، امکان ترجمه دقیق و کافی این آثار نیز پدید نیامد؛ و بر این اساس برای بازگویی بخشی از این مباحث، به پایگاه‌های اینترنتی موجود مراجعه شد، با سعی بر آنکه از پایگاه‌های معتبر و تخصصی در این زمینه استمداد بگیریم.

فصل اول

کلیات طرح تحقیق

۱-۱- بیان مسئله

دیوارنگاری یا گرافیتی (Graffiti) و آنچه به عنوان هنر شهری و خیابانی مطرح است از دهه ۸۰ خورشیدی در ایران رنگ و بوی جدیدی به خود گرفت که نه تبلیغاتی بود و نه سیاسی و دقیقاً همان هنر شهری و خیابانی بود، که بعد از به وجود آمدن موسیقی رپ فارسی در ایران به وجود آمد. تا کنون در زمینه گرافیتی عقاید مختلفی وجود داشته است. برخی گرافیتی را از مظاهر آنارشیسم (اقتدارگریزی) و وندالیسم (اوباشگری) دانسته‌اند و در پی از بین بردن آن هستند و گروهی گرافیتی را یک هنر شهری نمی‌دانند بلکه یک نوع خرابکاری و عملی مخالف با حکومت می‌دانند.

آنچه قابل انکار نیست، وجود اشکال نمادین در این آثار است که هر کدام بیانگر پس ذهن هنرمند گرافیتی است و می‌تواند مفهومی سیاسی، اجتماعی و... را منتقل کند و این اشکال در بسیاری از آثار مشترک است و قابلیت دسته‌بندی در گروه‌های مشابه شمایی یا مفهومی را دارا است. حال آنکه بسیاری از این اشکال و نمادها که توسط گرافیتی‌نویس‌ها ایجاد می‌شوند، ممکن است مورد فهم توده

بازدیدکنندگان و مخاطبان واقع نشوند؛ و این همان نقطه مجهول و کشف نشده‌ای است که نگارنده سعی دارد با گردآوری آثار و تعیین نمادهای آن‌ها، به شناسایی و کشف معنای نمادها و نشانه‌های آثار بپردازد و آن‌ها را مورد تحلیل قرار دهد.

اعتراض ابتدا در خود آثار گرافیتی و ساختار آن‌ها اتفاق می‌افتد و سپس به بیننده منتقل می‌شود. جنگ، جنگ نشانه‌هاست و اعتراض از همین نشانه‌ها آغاز می‌شود. تأثیر آثار در آن چیزی نیست که در ظاهر نشان می‌دهند، بلکه در آن چیزی است که نشان نمی‌دهند و در واقع دیده نمی‌شود. یعنی درست همان تفکر ذهنی هنرمند که در نمادها جلوه‌گر می‌شود. در واقع برای فهم این آثار باید ابتدا بخش‌های نادیدنی و در واقع بین متنی آن را متوجه شد تا در نهایت به فهم و بازنمایی مفهومی یا بازنمایی روایی اثر مد نظر برسیم. برای دریافت این مطلب، باید بیش از آنچه در تصویر دیده می‌شود، به دنبال آنچه که در ظاهر دیده نمی‌شود بود. هر کنش هنرمند در پس آن مفروضاتی دارد که الزاماً در اثرش دیده نمی‌شود.

در دوره معاصر ایران، برخی آثار گرافیتی بر در و دیوار شهرهای بزرگ ظاهر شدند و تحولی در حوزه هنر نقاشی دیواری ایران به وجود آوردند که مجموعه این آثار «جنبش گرافیتی» را تشکیل می‌دهد. حال مسئله این پژوهش این است که چه ساختاری بر این آثار حاکم است و از چه اجزایی تشکیل شده‌اند و این اجزاء چه روابطی با هم دارند. در واقع هدف، یافتن منطق و تفکر حاکم بر این آثار است. نگارنده در این پژوهش از آثار گرافیتی آغاز می‌کند تا به تفکر پشت آثار برسد و پس از آن ایدئولوژی حاکم بر ساختار آن را بیان کند.

در این پژوهش چگونگی روابط و اشکال نمادین در آثار گرافیتی ایران با دیدگاه تحلیل انتقادی گفتمان و بر مبنای تحلیل مؤلفه‌های جامعه‌شناختی- معنایی ارائه شده توسط تئو و ن‌لیوون مورد بررسی قرار می‌گیرد. گفتمان مفهومی است که در دیدگاه‌های گوناگون تعاریف متعددی دارد. اما در کل، چه آن را طبق رویکرد زبان‌شناسانه، اصطلاحی برای گونه‌های متعدد کاربرد زبان بدانیم و چه به ارتباط آن با محیط اجتماعی نیز توجه داشته باشیم و مفهوم گفتمان را «زبان به عنوان عرف یا

کارکرد اجتماعی» قلمداد کنیم، در نهایت بر این نکته مهم اجماع خواهیم داشت که گفتمان رابطه‌ای جدایی‌ناپذیر با ایدئولوژی دارد؛ مجموعه عقاید و ارزش‌های نظام‌مندی که در کل یا بخشی از جامعه، ساری و جاری است. چنان‌که می‌دانیم، ساخت‌های ایدئولوژیک با ساخت‌های اجتماعی منتج به تولید متون در ارتباط هستند و معنا حاصل مبادلات پیچیده‌ای است که از تأثیر و تأثر متن و بافت موقعیتی، اجتماعی و سیاسی بیرون متن ناشی می‌شود؛ بنابراین، از این طریق می‌توان بسیاری از مفاهیم و پیام‌های پنهان متون را دریافت و آن‌ها را با دیدگاهی نوین مورد ارزیابی قرار داد. به کمک دانش تحلیل انتقادی گفتمان، امکان دستیابی به زمینه اجتماعی ورای متون میسر می‌شود و با بررسی عوامل برون‌متنی و لایه‌ها و سطوح زبانی متون، می‌توان به کشف ایدئولوژی حاکم بر به‌کارگیرندگان آن رسید.

آنچه در این پژوهش حائز اهمیت است، شناخت اجزاء و اشکال نمادین در آثار گرافیتی و سپس تحلیل نشانه‌شناسانه و شمایل‌نگارانه آن‌ها می‌باشد تا از این طریق بتوان به چگونگی و اصل و ماهیت این جنبش پی برد. همچنین سعی می‌شود که جنبه‌های مختلف این هنر نشان داده شود تا به درک بیشتر آن کمک کند و با شناختی همه‌جانبه و کلی نسبت به هنر گرافیتی، گامی در جهت روشن ساختن افکار عمومی در ارتقای سطح آگاهی و دانش هنری برداشته شود. برای این منظور آثار گرافیتی ایران در محدوده زمانی دهه معاصر مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۲- اهداف و ضرورت‌ها

آنچه انکارناپذیر است، وجود و حضور دیوارنگاری‌های غیرقانونی شهری یا همان گرافیتی و رشد و تکثیر روزافزون آن در شهرها و مناطق گوناگون است. با توجه به این مسئله، انجام مطالعاتی بر روند شکل‌گیری و گسترش این دست آثار و بار معنایی و نمادینی که به سطح جامعه منتقل می‌کنند، ضروری می‌نماید. براین اساس یکی از اهداف این پژوهش، شناخت اجزاء و اشکال نمادین در آثار

گرافیتی و سپس تحلیل نشانه‌شناسانه و شمایل‌نگارانه آن‌ها می‌باشد تا از این طریق بتوان به چگونگی و اصل و ماهیت این جنبش پی برد؛ و از دیگر سو به درک بیشتر این هنر کمک کند و با شناختی همه‌جانبه و کلی نسبت به هنر گرافیتی، گامی در جهت روشن ساختن افکار عمومی در ارتقای سطح آگاهی و دانش هنری برداشته شود، به امید آنکه افراد جامعه با شناخت بیشتر به دیوارهای شهر بنگرند. همچنین توجه به عدم توقف کار این جریان هنری با وجود جریان سرکوب‌گر در مقابل که وابسته به حکومت است و سعی در محو کردن این آثار از سطح شهر دارد، مهم قلمداد می‌شود و در اینجا، طرح پیشنهادی در جهت تخصیص مکان‌هایی برای این امر را ایجاب می‌کند.

۱-۳- سوالات تحقیق

- ۱- مضامین عمده آثار گرافیتی ایران چیست؟
- ۲- در این آثار از چه ابزارهای رتوریک (مجاز- استعاره) بیشتر استفاده شده است؟
- ۳- موضوعات و نمادهای آثار گرافیتی ایران با تغییرات سیاسی و اجتماعی چه رابطه‌ای دارد؟

۱-۴- فرضیات تحقیق

- ۱- به نظر می‌رسد در آثار گرافیتی ایران بیشتر مضامین اجتماعی نظیر فقر، کودکان کار، کودکان بی‌سرپرست و ستایش صلح و زندگی وجود دارد.
- ۲- به نظر می‌رسد در این آثار از دلالت‌های متافور و شیوه بلاغی استعاری بیشتر استفاده شده است.
- ۳- به نظر می‌رسد موضوعات این آثار بیشتر با خرده‌فرهنگ جوانان شهری طبقه متوسط مرتبط است و تغییرات آن بیشتر متأثر از اوضاع اجتماعی است.

۱-۵- پیشینه تحقیق

در ایران، گرافیتی آرت چندان شناخته شده نیست و به جز چند نمونه محدود که در ذیل آمده، کتابی به زبان فارسی موجود نیست و تعداد مقالات و پایان نامه‌هایی که در این زمینه نگاشته شده‌اند بسیار اندک و محدود است.

○ کتاب: کتاب «گرافیتی، رویکردی انتقادی» اثر دکتر مسعود کوثری (۱۳۹۰) است که در آن به توضیح هنر گرافیتی، سبک‌های گرافیتی و مشخصاً گرافیتی در ایران پرداخته و با رویکرد جامعه‌شناسانه مورد بررسی قرار داده و در انتها گزیده‌ای آثار گرافیتی ایران و جهان آورده شده است.

کتاب «معناکوی: نشانه‌شناسی اجتماعی» نوشته فرهاد ساسانی (۱۳۸۹). در این کتاب مسئله محوری معناست و آنچه مستقیم یا غیرمستقیم با معنا پیوند دارد و با نگاهی به مسئله روش‌شناسی، همپوشی حوزه‌های معناشناسی، نشانه‌شناسی و تحلیل گفتمان بررسی می‌شود.

○ مقاله: مقاله «گرافیتی به منزله هنر اعتراض» نوشته دکتر مسعود کوثری (۱۳۸۹) است. در این مقاله از گرافیتی با عنوان خرده‌فرهنگ یاد شده و به طرح ایده‌هایی برای تحلیل این پدیده از منظر جامعه‌شناسی هنر پرداخته است. وی از روش نشانه‌شناسی برای شناخت عناصر آثار گرافیتی ایرانی استفاده نموده است.

مقاله «مطالعه تطبیقی شیوه بازنمایی کنشگران ایرانی و غربی در پرونده هسته‌ای ایران در رسانه‌های بین‌المللی (الگوی ۲۰۰۸ ون لیوون)» نگاشته شده توسط فردوس آقا گل‌زاده، رضا خیرآبادی و ارسلان گلفام که چارچوب نظری آن منطبق بر انگاره اجتماعی- معنایی نحوه بازنمایی کنشگران اجتماعی ون لیوون است.

دیگری مقاله «تبیین ساز و کارهای مؤلفه‌های جامعه‌پذیری کتاب‌های فارسی دوره ابتدایی در چارچوب تحلیل انتقادی گفتمان» به تحریر شهرزاد شاه‌سنی، دکتر محمد مزیدی، دکتر لطف‌الله یارمحمدی و دکتر عبدالعلی لهسایی‌زاده است که با به‌کارگیری الگوی تلفیقی ون لیوون (۱۹۹۶)،